

Història de les ciències de la salut a l'Anoia

Igualada - octubre 1996

FUNDACIÓ URIACH 1838

Metges i sanitat a la Igualada del segle XIV: una ullada a la documentació.

Joan CRUZ i RODRIGUEZ

Entre els molts aspectes que desconeixem de la Igualada medieval, encara tan poc estudiada, destaca el que es refereix a la sanitat i a l'assistència als malalts. Fins ara, i gràcies, bàsicament, als estudis de mossèn Segura, coneixem algunes dades sobre el funcionament de l'Hospital de Sant Bartomeu, únic centre assistencial de la nostra vila. Gràcies als estudis que està duent a terme el doctor Ferran García, aquesta informació serà aviat completada i aprofundida. A banda d'això, tenim algunes dades sobre metges i apotecaris establerts o treballant a la Igualada dels segles medievals, però són dades poc més que anecdòtiques. Amb aquest treball pretenem aportar una mica més d'informació sobre la salut dels igualadins del segle XIV, i sobre com la vetllaven i se'n preocupaven des de les institucions de govern municipal. Òbviament, un treball així

necessitaria d'una extensió que depassa els nostres objectius i interessos, donat que centrem els nostres estudis habitualment en el funcionament de les estructures municipals. Gràcies al buidat fet de tota la documentació del segle XIV, amb aquella finalitat, hem anat trobant interessants dades que, per ésser desconegudes en la seva major part, hem considerat oportunes de presentar aquí. Deixem en mans dels especialistes en història de la medicina la seva possible investigació més acurada.

A l'hora de presentar els documents en què ens basarem, respectarem la llengua original en què foren escrits, llatí o català. Quan a les referències documentals, tots els documents provenen dels fons de l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AHCI), i, dins d'aquests, bé de l'Arxiu Municipal (AMI), bé del Parroquial (API). Al primer s'hi troben bàsicament els *Libri Universitatis* (LU), manuals d'acord de la Universitat de veïns. A l'API es troben els *Registri Baiulorum* (RB) i els *Registri Baiulorum Litterarum* (RBL), on es recullen, respectivament, les decisions i la correspondència dels dos batlles. Dins d'aquest fons, i en la Secció Notarial, es troben els *Libri Manuals* (LM) protocols notariaus, de caire genèric (*Libri Communes*) o específic (con els *Libri Testamentorum* -LT-). Se'ls citarà per les seves inicials, fent constar el número de plana, i si es tracta del recte (r) o el vers (s). Cas d'ésser un full solt (fs) es farà constar entre quins fulls es troba.

1. La *Universitas Proborum Hominum Ville Aqualate* i la Sanitat.

La Universitat era l'òrgan que agrupava tots els veïns de la vila caps de casa, i s'encarregava de prendre les decisions que calia per assegurar el bé comú. Amb el temps, la reunió de tots els caps es féu inviable, i es constituí un consell reduït, dels Trenta, que la suplí en gran part de les seves funcions. Al capdavant d'ambdós òrgans es trobaven els síndics, veritable poder executiu de la vila, auxiliats per tota una munió d'oficials i càrrecs menors (bossers, clavari, mostassà...).

Entre les atribucions de la Universitat es trobava vetllar per la sanitat dels veïns. Això ho veiem reflectit en la documentació de dues maneres diferents: amb la contractació de metges i amb les mesures sanitàries i higièniques.

1.1 La contractació de metges.

Arran de les males collites de principis del segon terç del segle (el 1333 ha quedat en la memòria con *lo mal any primer*), con ja és sabut, la població començà un procés d'afebliment que arribaria al seu zenit amb les grans mortaldats començades amb la gran epidèmia de Pesta Negra de 1348 i continuaria amb els altres assots pestífers de la resta del XIV. A partir d'aquestes crisis, els municipis catalans, com els de la resta d'Europa, començaren a plantejar, des de les seves institucions de govern, la necessitat de vetllar per la sanitat dins de les viles i ciutats,

unes viles i ciutats closes dins de recints murallats, amb carrers estrets i foscos, sense gaire ventilació i cap clavegueram, i on les malalties, cas d'entrar, podien fer estralls.

A Igualada, comencem a tenir notícies d'aquestes preocupacions a partir de la dècada de 1340, quan ja s'està immers en la dinàmica comença amb *lo mal any primer*. En aquest any, els síndics contractaren, el 27 de novembre, el cirurgià mestre Dalmau Vidal, perquè oferís els seus serveis als vilatans. Al metge, que era forà, se li oferí també el privilegi de veïnatge, i l'excepció del pagament de les contribucions. El contracte, que era per cinc anys, oferia un salari de 100 sous a l'any, a pagar pel Nadal. A banda, es permetia que el metge cobrés als seus pacients per cada cura que els efectués (LU1339-45, 11v). Aquest primer metge conegut actuà, efectivament, almenys fins el 1345, si bé no sempre cobrà quan se li havia fixat: el 1343 signà un rebut del seu sou a 27 d'octubre (possiblement, el sou de l'any anterior, amb deu mesos de retard) (LU1339-45, 64r) el 1345, el pagament es féu efectiu el 5 de juny (novament, amb mig any de retard) (LU1339-45, 86r). Pel període en que exercí tenim constància, pels testaments, d'un mínim de 87 malalts a qui degué tractar.

Potser per les dificultats per cobrar, el mestre Vidal no continuà com a metge de la vila, si ho féu, no en queda rastre documental. El cas és que el 1348, quan la Pesta ja havia entrat a la Corona d'Aragó, si bé encara no havia arribat a

Igualada, la vila contractà un nou metge, Ramón *Mondo Rixart* (o Ricard), l'1 d'abril, amb les mateixes condicions i salari (100 sous) per un any (LU1346, 43r). Les grans mortaldats provocades per l'epidèmia el varen fer tan necessari que la Universitat li renovà el contracte l'any següent, el 7 de març, amb unes condicions força més favorables per a ell: el contracte s'estenia ara per cinc anys, i el salari es doblava (200 sous, a pagar la meitat per Nadal i l'altra meitat per Sant Joan) (LU1346-48, 57b-58r).

Passat aquest termini, possiblement no continuà, com el seu antecessor. Fou substituït, segons mossèn Segura (el document original ha desaparegut) pel metge jueu Isach Bonanasch, físic, a qui es contractà per un any, amb veïnatge i salari de 200 sous més els guanys privats. Segons el mateix historiador, exercí, almenys, fins el 1359, raó per la qual cal pensar que, com els altres metges esmentats, se li "renovà" el contracte per cinc anys, després del primer període "de prova".

Després d'aquests tres, no coneixem altres físics contractats per la vila, fet que no invalida que, possiblement, en continués havent. Simplement, els Libri Universitatis posteriors estan, en llur major part, desapareguts. Amb tota seguretat, la Universitat continuaria amb la seva política de contractar-ne, vetllant així perquè els veïns poguessin comptar amb assistència en les seves malalties.

1.2 Les mesures sanitàries i higièniques.

Les preocupacions sanitàries i higièniques de la Universitat queden reflectides en les Ordenacions que sobre aquest aspectes promulgà, d'obligat compliment pels veïns, i per les mesures directes de control, que de tant en tant, apareixen reflectides en la documentació. En aquests aspectes, la col·laboració entre Universitat i batllies era total i sovint les Ordenacions apareixen en forma de crides o *bans* dictats pels batlles a requesta dels síndics i prohoms.

Les dades que tenim són molt més tardanes amb el temps, i semblen demostrar que la Pesta ha donat una lliçó difícil d'oblidar, i que fa que es tingui més cura de la netedat i la higiene. Així ho veiem reflectit quan, el 24 d'octubre de 1368, els síndics Francesc Sagrera, Guillem Genovès i Bernat Queralt, d'ordre dels batlles i a requesta d'Antoni Coll *acceserunt ad quoddam hospicium Petri Vitalis, carnificis* (carnisser)...on hi tenia animals petits, veient que *non sit aliquo loco pro quem fetuor sive pudor dictorum animalium possit spirare*, i ordenant-lo treure els animals de la casa (RB1367-69, 67v-68r). Similar visita feren els seus successors en la sindicatura el 1378 (15 de juliol, amb tota la calor), Berenguer Cornet i Francesc Ardesa, a requesta de la vídua d'Arnau Busquet, Sibil·la, a la casa de Ramón Salelles, pellisser, que li era contigua. Hi sentiren tan magnus fetor sive pudor que ordenaren a aquest retirar *omnem finum es tota ronya* (RB1377-79, 123r-v). Una setmana abans, el 7 de juliol, el saig havia

amenaçat Guillem Rovires *quia noluit sutgere fimum sive fens quos posuerat in itinere publico* amb una pena de 20 sous (RBL1377-79, 122r).

Però no només són els fens, omnipresents, els que ens han d'oferir una imatge de la vila bruta i pestífera. També cal comptar amb la ronya, la qual es va haver de prohibir posar prop del mur, el 13 d'octubre de 1377 (*quid nullus habitans... ponat aliqua luctuosa sive ronya prope murum*), sots pena de 10 sous (RB1377-79, 23v); i així mateix amb les restes de verdures i altres menjars que s'anaven a rentar a la font, i que s'acabaven podrint al seu voltant, fins al punt que es va haver de prohibir (*que negu no gosse lavar espinachs, cols, letugues, caragols, lançolets ne negunes coses sutzes dins lo pati de la font major*) el 24 de juny de 1388 (LU1388, 67v). Si hi afegim la neu que a l'hivern s'acumulava a la vora del mur, impeding-hi el pas (i que es prohibí llençar a l'andador el 21 de febrer de 1349-LU1393-94, 19v-), la imatge que ofereix la Igualada del XIV no és massa galdosa ni, sobretot, massa higiènica. No és pas, doncs, estrany, que les epidèmies i malalties hi campessin.

2. Els professionals de la sanitat. Metges i Apotecaris.

2.1 Els metges

Hem parlat més amunt dels metges contractats per la Universitat. Però no foren els únics

que coneixem treballant en la vila en aquest segle.

El primer de qui tenim notícia, a principis dels 1300, és *Hug de Conilleres*, físic, que intentà guarir Guerau Oliver (vid. infra). No tenim cap més dada, ni d'ell ni de la seva família, i cal pensar que seria un forà que intervingué aquí ocasionalment.

El primer igualadí metge de qui tenim dades és Arnau Ferrer, que s'intitulà *metge, sirurgià i físic*. Era fill de Tomàs Ferrer, que tenia un obrador, possiblement de sastreria, a la plaça Vella, i estava emparentat amb els poderosos Ferrer, una de les més importants nissagues de terratinents de la vila. Molt ben relacionat familiarment, doncs, entrà en les bregues entre bandos que dominaven la política local, prenent partit pels Ocellons contra els Castellolins: ho veiem quan, el 1324, ha de rebre dels batlles un guiatge conjunt amb Guillem, fill de Guillem Alemany, i Joan, fill de Ramón d'Ocelló del Forn, per poder estar-se a Igualada, ja que estaven inculpats en un procés per haver atacat Berenguer de Mas, de Montbui (LM24, 83r). Poc sabem de les seves activitats professionals, i força més dels seus entreteniments: molt aficionat als jocs d'atzar, prometé el 13 de novembre de 1332 no jugar durant cinc anys (LM43, 18v), promesa que refermà, però només per un any, el 26 de febrer de 1336, exceptuant, però, el *ludum tabularum* (LM47, 94r). El 1345, i possiblement contagiats d'alguna malaltia per raó del seu ofici, va fer tes-

tament, *egritudine magna detentus*, bo i deixant com hereva universal la seva filla Sibil·la, i dos fills, Berenguer i Guillem, menors d'edat. No va morir en aquesta ocasió. Amb l'epidèmia de Pesta, i possiblement pel seu contacte professional amb els malalts, va caure novament malalt, i va fer testament el 24 de juny *gravi egritudine detentus*. Com a deixa més important féu una donació a la Capella de Sant Bartomeu (tan lligada a l'Hospital) d'una làmpada que cremés perpetuament. Els fills apareguts en la primera voluntat no apareixen en aquesta, potser per haver estat ja emancipats i haver rebut la seva part de l'herència. Nomenà hereu universal el seu fill Joan, possiblement el més petit de tots, i per a qui havia contractat, el juliol de 1342, la dida Saurina, esposa de Guillem Gener de Saló. En testar devia ja ésser força gran, ja que deixà a cada un dels seus néts 50 sous. Aquest cop no sobrevisqué a la malaltia. Va morir abans del 13 de juliol, dia en què la seva vídua, Rúmia, va fer el seu testament, deixant com a hereu universal el seu germà Bartomeu de Soler, cosa que permet pensar que el fill Joan no havia sobreviscut al pare.

Menys dades tenim de *Dalmau Vidal*, metge cirurgià de qui ja hem parlat. El creiem aliè a la vila. Va casar-se amb Guillema, neboda o potser cosina de l'apotecari Bernat Barber. Ell va fer testament el 23 de juny de 1348, en plena epidèmia, *gravi egritudine detenta*, nomenant marmessor el seu marit i hereu universal el fill Pere. De mestre Dalmau no tenim cap més informació.

Ramón Mondo Ricard, de qui ja he parlat, va casar-se l'agost de 1348 amb Francesca, filla de Guillem Miquel, que va aportar com a dot 2.000 sous, essent el seu escreix de 800. Aquest devia ésser un segon matrimoni, ja que el setembre de 1347 havia hagut de contractar Rúmia, esposa de Berenguer de Coll, de Saió, per alletar el seu fill Ramonet. Va morir possiblement arran de la Pesta o de les seves conseqüències, ja que la vídua es va casar el gener de 1355 amb Bartomeu Tort d'Uronies.

En la dècada dels 60 coneixem almenys dos metges, si bé no en sabem gaire més que els noms: *Guillem de Falconera* i *Ramon Coll*. *Ramon Coll* podria ésser fill de Pere Coll, que ens és citat com a metge difunt pel seu fill Pere, *jacens magna egritudine detentus* el 30 de juny de 1347 i casat amb Elisenda, filla del ric fuster Arnau Vidal. Pere deixà, entre altres, 10 sous per comprar un cobrellit per l'Hospital de Sant Bartomeu. Ramon ens apareix citat encara amb vida, si bé molt gran, el 1400, quan se'l qualifica de *venerebilis et discretus* en el testament del seu homònim Ramon, un serf convers a qui alliberà. Però d'ell no en sabem res més.

2.2 Els apotecaris

Complement imprescindible dels metges eren els apotecaris o especiers, que s'encarregaven de tenir abastida la vila d'herbes i altres remeis medicinals. A banda, també fabricaven i venien les espelmes. En coneixem uns quants que, al

contrari dels metges coneguts, intervingueren força en els afers comunals, tot ocupant càrrecs en la Universitat, ja com a síndics, ja com a oficials menors. Com els metges, els apotecaris eren classificats entre els *mediocres* o veïns de la mà mitjana.

- *Pere d'Ocelló*: membre d'una branca lateral d'una de les grans dinasties locals, els Ocellons (que detentaven el monopoli del forn), actuà a la vila a principis de segle. Entre 1319 i 1320, quan Ramon Folc, vescomte de Cardona, era senyor, exercí la batllia, que havia comprat en pública subhasta. En data no determinada, entre 1339 i 1340, va fer testament, *gravi egritudine detentus*.

- *Bernat Barber*: també conegut com Bernat de Collvert. Apareix des del segon terç del segle, esmentat ja com barber, ja com apotecari. En alguna ocasió, fins se'l qualifica d'hostaler. Com ja hem dit, estava emparentat amb l'esposa del metge Dalmau Vidal, que li era cosina o neboda. Ocupà importants càrrecs: fou síndic per la mà mitjana els anys 1350 i 1359, i administrà els diners llegats als pobres vergonyants el mateix any 1350. Arribà a força vell, ja que testà el 1389. Cap fill continuà la seva professió.

- *Pere Ferrer*: el coneixem a partir de mitjans segle. No era originari de la vila, ja que el 1354 se'l qualifica d'*habitans* (LM84, 179v). Mossèn Segura ens informa que tenia una casa amb tres arcs el 1359. S'implicà aviat en el govern comu-

nal: fou síndic per la mà mitjana i bosser el 1367, així com oïdor de comptes. El 1367 s'encarregà d'administrar els diners de l'almoina instituïda pel notari Pere Sabata i que es donava als pobres cada diumenge a la porta de l'església. No sabem quan testà, i no li coneixem descendència.

- *Berenguer Pedriça*: era membre d'una de les més destacades famílies de la mà mitjana, i tant ell com el seu germà Pere, sastre, ocuparen sovint magistratures municipals. Fou síndic originari almenys en sis ocasions (1324, 1326, 1344, 1347, 1352 i 1366), procurador en les Corts d'Uldecona (1349), oïdor de comptes (1348 i 1349), administrador de l'almoina d'en Sabata (1340) i batlle reial entre 1329 i 1332. Tenia el seu obrador d'especieria i apotecaria a la plaça Vella, si bé es dedicava també a les inversions en terres i censals. És l'únic apotecari que ha deixat rastres documentals de la seva feina. El 1337, per exemple, cobrà a Bartomeu Pic, tutor del fill del difunt Bernat Pic, de Vilanova, 52 sous per *raubarum* comprat per les malalties de Bernat i sa mare Elisenda (LM37, 21r); el 1340 rebé de Blanca de Cervelló, senyora de Vilademàger, 164 sous 9 diners com a pagament d'espelmes i salses (LM50, 40v); el 1342 foren 200 els sous que cobrà de Ramon Soler, Guillem Alemany i Bernat Oller per les espelmes que li comprares per Santa Margarida i Santa Coloma de Montbui, de les que eren administradors (LM 60, 43v); el 1346 Guillema, esposa de Berenguer Safont, reconegué que li devia 70 sous per productes comprats *quan era malal-*

ta (LM 65, 138v),... Va contraure matrimoni almenys dos cops: amb Benencasta, morta a principis de la dècada dels 40, i amb Constança, que testà en plena Pesta, el juny de 1348, any en què morí, ja que consta com a difunta l'abril de 1349. Dels seus fills, Blanca, dotada amb l'important dot de 1.500 sous, va casar amb el sastre Pere Carrera i, en quedar vídua arran la Pesta, casà de nou amb Ramon Farau, essent mare del prevere del mateix nom. Entre els altres fills de Berenguer, tret de Pere, que fou el seu hereu universal (i que es cita com apotecari sols el 1340), Bartomeu, Guillem i Bernat, que continuaren l'ofici d'apotecari. Berenguer, con la seva esposa i el seu gendre Pere, morí a causa de la pestilència.

- *Bernat Pedriça*: fill de l'anterior i la seva esposa Benencasta, continuà l'exercici de l'apotecaria en l'obrador patern de la plaça Vella, ajudat per la seva esposa Dolça, néta del ric jurisperit Berenguer d'Ortes. Com el seu pare, formà part del govern de la vila: fou síndic ordinari el 1376 i el 1384, administrador de les ceres sabatines el 1366, oïdor de comptes el 1374 i administrador de l'almoïna d'en Sabata el 1388. Coneixem els problemes que tingué abans del 1373 per cobrar un deute de Bernat Queralt gràcies a la declaració de Berenguer Pedriça, perpunter. Aquest, *infirmus iacens in lecto* explicà l'1 de novembre de 1373 que havia anat, anys abans, a casa del perpunter Bernat Pedriça, on l'apotecari homònim havia dir a Bernat Queralt "...senyor, porque nom pagats zo quem devets per les

specieries que havets preses a obs de la vostra persona de la malaltia que havets ahuda...". L'increpat va al·legar que els pares respectius tenien un deute, i que ell es cobrava amb el que devia a Bernat i a son germà Guillem (50 sous a cada un). Bernat no pogué menys que contestar "...e en bona hora e que plux..." (LM108, fs 126-127).

- *Guillem Pedriça*: fill menor de Berenguer, va néixer entre 1330 i 1340. Com els seus germans, continuà l'ofici patern, i el representà en les institucions, essent síndic el 1378 i administrador de les ceres sabatines el 1374. Casat amb una desconeguda Elisenda, va morir abans de 1388. Com Bernat, no cobrà el deute que tenia amb Bernat Queralt.

- *Pere Sabata*: no tenim dades sobre ell que ens puguin fer una mica de llum. Possiblement era fill de l'apotecari Berenguer Sabata, citat el 1333. Solament sabem que el 1374 fou administrador de les espelmes dels dissabtes (ceres sabatines), i que era vidu, en haver mort la seva esposa Elisenda, en la gran mortaldat de 1348.

- *Pere Vives*: possiblement era membre de la parentela de Pere Vives que, en el primer terç de segle, fundà una capella de Santa Maria. La seva és una de les primeres testadores en favor de l'Hospital. La situació econòmica del nostre apotecari devia ésser força elevada: llogà el 1366 (a 21 d'agost) un criat durant un any, el jove Bernat, fill d'Elisenda, la qual era filla de Guillem

s'Albareda de Montbui, amb el salari de 55 sous (LM56, 77v). Sis anys més tard, i com a mestre apotecari, acceptà Pere com aprenent en la seva apotecaria, el qual era fill de Pere Torrents de la Torre. Durant els dos anys que havia de durar l'aprenentatge, el pare es comprometia a mantenir i vestir el seu fill (LM60, 67r).

Com veiem, la major part dels apotecaris integrats en la mà mitjana ocuparen càrrecs de govern en la vila. No és estrany ja que, en registrar-se la distribució de magistratures en percentatges per mans, i en ésser la mitjania força reduïda, les seves possibilitats d'accedir-hi eren molt superiors a les d'altres mans i, sobretot, a les de la nombrosíssima mà menor. A més volem destacar que, en ésser els apotecaris els fabricants d'espelmes, és lògic que, normalment, almenys un d'ells estigués al davant de l'administració encarregada de les espelmes que cremaven els dissabtes a Santa Maria (les ceres sabatines).

- *Pere Vidal*: és un cas una mica diferent, ja que no sabem que arribés a tenir obrador d'apotecaria a Igualada. Fill del ric mercader Ferrer Vidal, el 1317 fou contractat per dos anys com a aprenent per mestre Bartomeu de Borrells, físic, qui es comprometé a pagar-li la manutenció, ensenyant-li *officium ypotecarie* (LM18, 16v-17r). No sabem si Perer, arribà a aprendre'l, ja que mai no apareix en cap document un Pere Vidal apotecari i sí un Pere Vidal mercader, germà d'Antoni Vidal i fill de Ferrer. És fàcil, doncs, que Peret acabés exercint l'ofici familiar de merca-

deria i deixés de banda l'especieria. Morí, segurament, abans que el seu germà, que testà per la pesta, ja que aquest no es cita entre els seus beneficiaris, i sí a les seves filles Sibil·la i Francesca.

3. Les malalties

Tret de les gran epidèmies, con la Pesta Negra de 1348, les malalties no acostumen a deixar reflex en la documentació. De fet, fóra estrany que apareguessin, si tenim en compte que els protocols notariais acostumen a contenir negocis o contractes jurídics, i no sembla gaire normal que el metge fes un rebut davant notari cada cop que atenia un malalt. Així, la malaltia apareix solament en els testaments, quan el testador indica si és sa o malalt, i el grau de la seva malaltia: *...detentus infirmitate...*, *...gravi egritudine detentus...*, *...detentus infirmitate de qua timeo mori...* Amb tot, i rastrejant entre els protocols i els registres de deutes davant els batlles, em trobat referències a algunes malalties que, per la poca freqüència en què apareixen, reproduïm aquí.

La primera notícia d'intervenció mèdica és a principis de segle, quan el mestre Hug Pere de Conillers, físic, fa un rebut de 10 sous a favor de Guerau Oliver. Els diners són una part dels 20 que cobrarà per curar-lo *causa illius morbi quem patimini in ore seu in labio inferiori oris vestri* (de la malaltia que pateix a la boca i al llavi infe-

rior). El metge es compromet a aportar la medicació (*cum mea propria medicina*), tret de la mel, que aportarà el malalt. Es fixa el termini de dos mesos per a dur a terme la sanació, sempre que el malalt faci cas de les indicacions mèdiques. Si ho aconsegueix, cobrarà els 10 sous restants. Si no, tornarà els cobrats (LM4, 9r).

Fins el 1341 no tornem a conèixer cap altra intervenció. Guillem Vilella, el seu fill d'igual nom i la seva esposa Guillemma contracten mestre Dalmau Vidal, cirurgià, per curar la seva filla Maria, que *patitur morbum in tibia sive en lo jonoy*, del qual el metge prometé curar-la. Les garanties d'èxit no devien ésser gaires, ja que els pares i germà de la malalta es comprometen a no portar Dalmau a judici si el tractament no té èxit.

Similar condició veiem que imposa Pere Sobirà, metge de Foix als pares de Berenguer de Santa Creu. Pere, paraire d'ofici, i Guillemma, veient que el fill tenia *eclipsium de ernia sive de oren-ta duyta*, del qual la medicina no el podia curar (*de quamquidem infirmitate sive medicacione medicis temporalis non potest curare*), l'enviaren al de Foix, cirurgià, *ad medicandum et curandum*, i acceptaren no fer cap demanda si Berenguer moria o quedava debilitat in morbo perpetuo. Possiblement Berenguer morí en l'operació, ja que no tenim sobre ell cap més data (LM84, 52r-v).

Però no sempre els metges tenien tanta sort amb els seus pacients. Sovint, si no eren denunciats

per no haver aconseguit curar, i perdien per tant el salari, no arribaven ni a poder cobrar es seus serveis. Així li passà als voltants del 1365 a mestre Guillem de Falconera, que havia intervingut a Berenguer des Gaus, de Copons, de *una sevetra... qual avie en lo coyll e en la boca*. Els seus honoraris, de 50 sous, hagueren d'ésser reclamats pels batlles d'Igualada al batlle de Copons (RBL1362-68, 96v).

El mateix els passà a mestre Ramón de Coll i l'apotecari Pere Ferrer amb Rumia, muller de Pere Gaus, difunt. A ells adeutava, per la mateixa època, un total de 26 lliures 14 sous; 15 lliures al metge *per cures que ha fets en lurs malalties*, i 11 lliures 14 sous a l'apotecari, *per raho de robes medicinalis*.

Novament foren els batlles d'Igualada els qui hagueren de reclamar-ho al batlle de Capellades, lloc on vivia la vídua Gaus (RBL1362-68, 97v).

De vegades, la malaltia no podia curar-se, i el malalt jeia llarg temps al llit, esperant la mort. És el que passà a Pere Bonet, draper, que *jacens in egritudine* i convocat pel Mestre Racional per retre comptes de qual havia estat sotsveguer, hagué de nomenar uns procuradors que hi anessin en el seu lloc: Pere Vives i el barceloní Jaume Forner, el juliol de 1342 (LM60, 65r). La malaltia el deixà viure encara mig any més, i el trobem el gener de 1.343 fent promeses d'esmena amb el seu confessor, Bartomeu de Roges (LM60, 197v). No degué viure gaire més, ja que pel març

del mateix any la seva dona ja es presentava com a vídua (LM60, 228r).

Però, no solament s'havia d'intervenir en malalties. En una societat tan violenta com la medieval, fragmentada en senyories contínuament enfrontats i en bandositats irreconciliables, les ferides per armes "blanques" havien d'ésser contínues. La inseguretat havia d'ésser tan gran que fins els batlles, en nom dels senyors, dictaminaren, el maig de 1326, *quid nullus iret post pulsacionem cimbalis latronis per villam Aqualate de nocte... cum armis* (que ningú pogués anar armat per la vila després del toc de la campana del lladre, que tocava després de post el sol) (LM24, 120r). Hem pogut documentar alguns fets luctuosos provocats per les armes, si bé cap tan curiós i, al temps, tant trist, com el que afectà a la filla del draper Ramon Sagrera, i que recull Mossèn Segura a la seva *Història d'Igalada*. La pobra noia passava un dia pel carrer, el 1327, mentre uns joves jugaven a llençar barra (una espècie de llançament de perxa), amb tan mala sort que, en llençar-la al clergue Jeroni Barber, la barra anà contra ella i la matà. El pare, comprensiu, decidí no denunciar els joves, donat que es tractava d'un accident.

En altres casos, però, si hi hagué intervenció de la justícia. Com el 1317, quan els batlles van absoldre Peret de Roges qui *cum lancea apunxada fecistis vos teneri et perieicistis lapides contra Raimundum Teixidor, caput esconguayte* (que amb la llança en mà apedregà Ramón Teixidor,

cap de la guàrdia nocturna que vigilava des de les muralles). A canvi de l'absolució pagà una multa de 40 sous (LM16, 40v-41r). O com quan l'abril de 1334, els batlles varen detenir el patrici Guillem Genovès, *ratione quia, ut dicitur, vulneravit et percussit uxorem Bernardi de Montesquiu* (per haver-la ferit i picat, segons era dit) (LM47, 25r). Les espases es treien molt fàcilment: el mateix 1334 es pagà la fiança per Pere de Montserrat, *qui evanginavit gladium contra Berengarium Surianes* (que havia tret l'espasa contra el susdit) (LM47, 25v).

En ocasions les ferides necessitaven tan sols de primers auxilis, com la soferta per Guillem Rubió el 1341, que havia rebut una pedrada de Sibilla, filla de Pere Matoses de Claramunt, el juny de 1341 (LM57, 57v), o la que rebé an Cirera de Rubió, a qui Arnau Corbera, sabater, havia donat *unam musclada* el juliol de 1379 (LM129, 10v), o la rebuda per Berenguer de Sant Feliu, a qui Pere Vidal carnisser, havia donat una pedrada l'agost del mateix 1379 (LM129, 15v). També cal pensar que necessitarien atenció mèdica les dones maltractades pels marits, com la pobra esposa de Joan Socarrat, a qui els batlles obligaren a jurar que mai més la maltractaria, sots pena de 50 sous el setembre de 1284 (RB1384, 109r-v).

De vegades, aquestes ferides es podien curar però, com les malalties, no sempre era fàcil cobrar-les. Això li passà a mestre Guillem de Falconera cap al 1366, quan hagué de dema-

nar la intervenció dels batlles. Aquests escrigueren al batlle de Jorba per reclamar els 25 sous que adeutaven, d'un total de 40, els hereus del difunt Jaume Busquet, i que eren salari *per una cura que va fer a un fill del dit Jaume Busquet de una nafre que avie en lo cap* (RBL1362-68, 132v).

No sempre les ferides es podien guarir, com passà amb les del batlle Guillem de Castellolí, assassinat pels seus enemics Ocellons (Ramón, Guillem, i els dos Peres, el del forn i el del pont) als voltants de 1320 (*nece multum enormiter perpetrata*) (RB1377-79, 88r) o amb el col·lector de rèdits del vescomte de Cardona, el jueu Carumella, assassinat pel camí d'Igualada el 1320 (LM6, 75r). Sí es van poder curar, si bé desconeixem per mà de quin metge, les víctimes de Berenguer Carrera i els seus, que van atacar Jaume i Arnau Puigdoller a la Plaça del Blat de Barcelona, *volentes dictos... interficere*. Jaume va ésser ferit *uno ircu in fronte faciey et alio in spatia sinistra et alio in manu et alio in brachio sinistis et alio in manu deytra et alio in tibia sinistra*. Arnau, per la seva banda, fou ferit en el front, el llavi, el maxil·lar i el peu. El seu germà Mateu, mestre de cases, va ésser ferit en la mà esquerra. Un atac com aquest donà lloc a la intervenció dels jutges, que varen incautar tots els béns que Berenguer tenia a Igualada, a la casa on *favebat domicilium*, i entre els quals hi havia una *ballesta genovessa ab son tronc* (RBL1385-II, 53r-62v).

Tampoc els camins eren el lloc més segur, i era fàcil ésser atacat pels saltejadors. Els igualadins ho tenien força negre, ja que havien de travessar els dominis dels seus enemics seculars, els Cardona, que feien els possibles per impedir-los un viatge tranquil. Així, el 1344 sabem que Berenguer Manresa, que venia de fer una misa a Barcelona en nom de la Universitat, va ésser assaltat pels fill d'en Pinyol i va quedar greument ferit. Sobrevisqué, però tan malmès que la vila l'indemnitzà amb 100 sous.

3.1 La pesta negra

Però la malaltia per excel·lència del segle XIV és la Pesta Negra, que s'entengué per tota Europa amb una gran rapidesa a partir d'un enclavament dels genovesos a Crimea. Com diu un cronicó del segle XV conservat a l'arxiu de Reus "*en l'any de MCCCXLVIII ffo axí gran pestilència de mortalitat que les morts majors apenes romàs la X part de les gents, e durà per tos l any e ffo universal per tot lo món. E ffo any molt fertil, e la meytat dels bens se perderen que no ffo qui ls cullís*". Fins a aquell any, la documentació ens mostra que a Igualada testaven anyalment al voltant de 22 persones (un total de 157 entre 1330 i 1347). El 1348 foren 247 els testadors. L'anàlisi dels testaments mostra, però, alguna diferència: si entre 1340 i 1347 més del 90% dels testadors eren malalts, el 1348 és poc més del 70% els qui confessa la seva malaltia. En els primers anys analitzats, solament testa aquell que veu la mort propera. En l'any de la pestilència, quan hi ha

gent morint contínuament, i quan hom veu que, un cop la malaltia entra a una casa pocs se'n salven, la gent opta per testar quan pot.

La Pesta havia arribat a Barcelona entre l'abril i el maig. Arribà a Igualada pels finals d'aquell mes. Abans la dinàmica testatòria havia estat l'habitual: entre gener i març havien fet testament quatre igualadins, tots ells malalts. Al maig, foren sis els testadors, dels quals els quatre que es confessaven malalts dictaren el seu testament entre el 22 i el 29 del mes. Al juny, començaren a augmentar els testadors. Foren 138 vilatans, dels quals 92 es confessaren malalts, i 48 sans (o no fan constar res, per la qual cosa cal suposar-los sans). El punt àlgid de la morbitat arribà entre els darrers dies de juny i els primers de juliol: entre el 25 de juny i el 5 de juliol testaren 77 individus, dels quals 53 es confessaven malalts. A partir d'aquesta data, l'epidèmia començà a decréixer: en la resta del mes testaren solament 58 igualadins, dels quals sols 44 eren malalts. Cap a finals, la situació començà a normalitzar-se: entre el 26 i el 30 de juliol només tres persones van fer testament, dels quals dos eren malalts. A l'agost, la situació era ja l'habitual: solament tres testaments, tots de malalts. Fins a finals d'any cinc individus *gravi egritudine detenti* van dictar les seves darreres voluntats: sense dubte, els massa debilitats per sobreviure. La pandèmia havia fet una bona feina: només sobrevisqueren els més forts. Estudis fets en altres llocs del Principat mostren com morí entre el 30 i el 35% de la població. No tenim

encara dades sobre quina seria la població igualadina abans de la Pesta, però si tenim en compte que en el primer fogatge posterior, el de 1359, la vila és taxada en 179 focs, i aplicant aquells percentatges de mort, ens situaríem en una Igualada prepesta amb uns 260-270 focs: almenys un membre de cada casa va testar amb la Pesta. La vila quedà força malmesa amb la mortaldat si bé, curiosament, això no es veu reflectit en la documentació, on tan sols trobem alguna referència escadussera. Sabem, per exemple, per un document del 1352, que, davant el desconcert que provocà la mortaldat, *tempore mortalitatis preterite*, la inseguretats augmentà: una tona que els síndics havien fet segellar, plena de *raubis* (un producte medicinal, que record aquell *raubarum* pel qual cobrava Berenguer Pedriça?) de casa d'Arnau Pujol, va ésser robada i va comportar fins i tot la intervenció d'un conseller regi (LM73, 22r-v). La mateixa Universitat es descontrolà: a més de la mort possible d'algun síndic, es van portar les escriptures i documents oficials de sotsvegueria i batllia al costat del sagrari, el lloc més protegit, d'on el rei ordenà treure'ls el 1355.

La població, però, no pogué recuperar-se gaire: durant el 1362-63 arribà *la mortaldat dels infants*; el 1371, la dels *mitjans*, el 1373 grans terratrèmols i *gran carestia e ffo lo mal any que moltes gents moriren de fam* (segons el cronicó de Reus). Amb això, no és estrany que encara un segle més tard, i passada la guerra civil, la Universitat digués que *la vila es exhausta i dis-*

minuïda en la meitat dels seus pobladors... i la resta de pobladors es troba en la més gran pobresa i inòpia (ACA, Reg 3.547,145v).

Fins aquí aquesta ullada als aspectes mèdics i sanitaris de la Igualada del segle XIV. Com dèiem al principi, no preteníem ésser exhaustius, sinó

tan sols aportar dades que puguin ésser utilitzades per qui s'interessi per la història de la medicina, i que fins ara eren, en llur major part, desconegudes. Fóra una llàstima que continuessin inèdites durant tants anys com ho han estat fins ara.